

netwerk
tegen
armoede

Netwerk tegen Armoede

Vooruitgangstraat 323 bus 6 - 1030 Brussel / tel. 02-204 06 50 / fax : 02-204 06 59
info@netwerktegenarmoede.be / www.netwerktegenarmoede.be

Nota leerkansen voor mensen in armoede n.a.v. project 'Leerkansen' en Forum leren op 8 maart 2016

Belangrijk! De inhoud van deze nota mag gebruikt worden na toestemming en mits verwijzing naar het Netwerk tegen Armoede en dit oorspronkelijke document.

1 Inleiding/Situering

Wanneer we met mensen in armoede in dialoog gaan over 'leren', wordt duidelijk dat zij, net als iedereen, **zeker leerbehoeftes** hebben. Vaak zijn ze laaggeschoold en willen ze echt wel leren om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten (hoewel dat niet de enige motivatie is om te leren), maar stuiten ze telkens weer op drempels die dit voor hen (te) moeilijk maken. We stellen ook vast dat het **leeraanbod van opleidingscentra vaak niet is afgestemd op kansengroepen**. Dat aanbod is namelijk nog erg klassiek / klassikaal georganiseerd, volledig in de lijn met de organisatie van bijv. het secundair onderwijs. Mensen in armoede hebben vaak een negatief parcours afgelegd in hun eerdere onderwijsloopbaan, waardoor ze terughoudend reageren op zo'n aanbod in het gewone circuit van het volwassenenonderwijs.

Een belangrijk spoor naar verandering werd gevonden na onderzoek (2013) in het **versterken van de leerkansen die zich in armoede-organisaties voordoen**, zodat plaatselijk een klimaat ontstaat waarin diverse soorten leerinitiatieven kunnen uitgebouwd worden. Er werden pilootprojecten opgezet die focussen op de ondersteuning van het informele leren. Deze projecten kregen de naam **Leerkansen** (2015).

De Stuurgroep Volwassenenonderwijs, het Netwerk tegen armoede, Welzijnsschakels en de Federatie Centra voor basiseducatie namen het voortouw om de acties (die ook waren opgenomen in het Strategisch Plan Geletterdheid verhogen) te realiseren.

In het project leerkansen zetten we samen in op **informeel leren als hefboom**. Concreet werd op verschillende plaatsen in Vlaanderen een educatieve medewerker van een cbe ingezet in een organisatie die werkt met mensen in armoede. Hij/zij werkt nauw samen met een medewerker ter plaatse, en kan in overleg, ter plekke, een cursus op maat uitwerken of als coach meedraaien.¹ In de

---

¹ Zie 'Draaiboek Leerkansen. Samenwerking tussen centra voor basiseducatie en verenigingen waar armen het woord nemen en welzijnsschakels' (juni 2015)

loop van de pilootprojecten deden de educatieve en de welzijnswerkers ervaring op in het oppikken en versterken van de leeransen in de welzijnsorganisatie. Enerzijds ontstond op die manier een krachtig klimaat in de organisatie, anderzijds een uitwisseling van expertise tussen medewerkers van de verenigingen en het centrum voor basiseducatie, respectievelijk vanuit de zorgcontext en de leercontext. De praktijk van de pilootprojecten bracht belangrijke aspecten aan het licht, die we formuleerden als aandachtspunten voor een succesvolle samenwerking.

Dit project mondde uit in een aantal concrete zaken. Zo werd een **samenwerkingsovereenkomst** opgesteld tussen FCBE, Vocvo en het Netwerk tegen Armoede om samen aan meer mensen (in)formele leeransen te bieden, waarbij we verder gaan op het elan van de proefprojecten. Ook het feit dat de **g-coach** werd opgenomen in de conceptnota over de hervorming van het volwassenenonderwijs, zien we als een positief gevolg van het project Leeransen.

Op 8 maart 2016 kreeg het project een orgelpunt met een **forumdag**. Doel van deze dag was om met mensen in armoede uit verenigingen waar armen het woord nemen en welzijnsschakels te bespreken wat 'leren' voor hen betekent, hoe ze er zelf naar kijken en welke rol een vereniging er in kan spelen. Ook Vocvo en FCBE waren betrokken bij de organisatie van deze dag.

In de Koninklijke bibliotheek van België kwamen 130 mensen samen, uit 25 verschillende verenigingen en Welzijnsschakels uit heel Vlaanderen en Brussel:

Bezorgd om Mensen vzw, BMLIK Gent, BMLIK Oostende, Centrum Kauwenberg, De Buurtwinkel, De Fakkelt, De Lage Drempel, Erm in Erm, Gastvrij Netwerk vzw + AZIZ vzw, vierde wereldwerking Ons Huis, Open Huis, Recht-Op, Samen DiVers, STA-AN vzw, T'ANTWOORD, Teledienst Ninove, Warm Hart vzw, WZS (W)arm-kraacht, WZS Aalter, WZS Haaltert 't Klikt, WZS Puurs, WZS Sint-Niklaas, t hope, Al-arm. Op het einde van de dag lieten we de minister meeluisteren naar de aanbevelingen omtrent informeel leren die ze al eerder hoorde op een verticaal overleg, en we gaven haar ook een aantal vragen, opmerkingen, situaties mee die aan bod kwamen op de forumdag.

Uit dat hele voorgaande traject en de ervaringen die met ons gedeeld werden (zowel in de proefprojecten als op de forumdag), distilleerden we deze nota. ***We staan hier stil bij wat goede kansen zijn om te leren bij mensen in armoede, welke drempels zij ervaren en welke voorwaarden ze zien om goed te kunnen leren, en doen op basis daarvan een aantal aanbevelingen.***

2 Leer-kansen voor mensen in armoede

De vereniging als kansenbiedende ruimte (Kristel Driessens – Bindkracht)

Voor onderwijs worden de aspecten van een krachtige leeromgeving al langer geëxpliciteerd. In de context van samenwerking met organisaties die werken met mensen in armoede spreken we bij voorkeur over een krachtgerichte leeromgeving. Hieronder verstaan we een omgeving en aanpak die niet-stigmatiserend is en aandacht heeft voor de gehele persoon, die zich daar fysiek veilig en sociaal gewaardeerd kan voelen. Mensen moeten hun eigen capaciteiten inzetten en ontwikkelen, in samenspraak met de lesgevers. Ze voelen zich (opnieuw) verbonden met de maatschappij, wat vaak leidt tot actief burgerschap en toegang tot andere niches. De warme ontmoeting, kansen op participatie en het veilig kunnen experimenteren zijn inderdaad ook de factoren die door de mensen worden aangehaald als belangrijke voorwaarde voor (succesvolle) deelname aan leren.

Informeel versus formeel leren

Leren gebeurt bewust en onbewust, georganiseerd en niet-georganiseerd, alleen en in groep... In al haar vormen is leren een belangrijk aandachtspunt voor verenigingen en de mensen die er komen. Mensen werken bewust aan de 'kansenbiedende ruimte' en mensen in armoede hebben een uitgesproken mening over en visie op wat ze willen leren en hoe dat op een goede manier gebeurt. Participatie van mensen in armoede bij het tot stand komen van een (formeel) aanbod (leerbehoeftes benoemen, aanbod vormgeven...) is een belangrijke succesfactor. Er hoeft echter niet altijd een expliciete leervraag te zijn. Door iets te zien, samen te doen, zelf uit te proberen leer je als vanzelf bij. Iedere activiteit schept daarom (informele) leerkansen voor mensen.

“Ik ben eigenlijk niet meer dezelfde persoon die ik was, ik heb kunnen groeien zonder druk”

Leren is continu en mensen geven graag door wat ze geleerd hebben. Hoe meer ze ermee bezig zijn, hoe meer ze ook beseffen dat het geen schande is iets te leren te hebben, en dat (kunnen) leren mogelijkheden biedt.

Alle activiteiten binnen een vereniging, van welke aard ook, zijn leermomenten. Mensen leren van elkaar. Deze momenten kunnen ook de bron zijn van een concrete leerbehoefte. Uit deze leerbehoefte kan een concreet leervoorstel groeien, op basis waarvan toeleiding kan (niet: moet) gebeuren naar een centrum of een cursus op maat ontwikkeld kan worden.

3 Leer-drempels voor mensen in armoede

Nogal wat mensen in armoede ondervinden, ondanks de leerbehoefte die, zoals gezegd, zeker ook aanwezig is, drempels naar het leeraanbod in onze samenleving, waardoor we kunnen spreken van een onderparticiperende groep. Dit contrasteert met het belang van levenslang leren in onze samenleving, een contrast dat niet alleen de welzijnsschakels en verenigingen waar armen het woord nemen erkennen, maar ook de centra voor basiseducatie en volwassenenonderwijs.

Mensen in armoede willen **zo snel mogelijk aan een cursus/vorming starten**. Zij leven van dag tot dag en in dat opzicht vormen lange wachtlijsten een grote drempel. Wanneer iemand alle drempels is gepasseerd en dan toch niet kan beginnen, geeft een gevoel van mislukking.

Mensen in armoede hebben meestal een **slechte ervaring met het onderwijs**. Bovendien zien veel mensen in armoede niet het nut van een opleiding. Zij ervaren daardoor een grote drempel vrees om aan een (formele) cursus/vorming te starten.

Vaak spoken negatieve ervaringen met het onderwijssysteem bij mensen in armoede nog lang na. De **angst om nog eens te falen** is enorm groot. Bovendien schamen zij zich omdat ze bijvoorbeeld nog altijd niet kunnen lezen of schrijven. Zij zijn ook extreem gevoelig voor stijl en posities. Bovendien hebben ze veel zorgen: 'mijn hoofd zit te vol om bij te leren'. Je moet daar aan werken voordat je (formeel) kunt leren, getuige mensen die startten aan een opleiding maar het om deze reden niet konden volhouden.

Mensen in armoede haken sneller af of overwegen niet eens het volgen van een cursus bij het CBE wanneer ze zich voor de cursus/vorming te veel en te ver moeten **verplaatsen**. Mensen in armoede zijn zeer gebonden aan de buurt waarin ze wonen. Ook hebben ze zelden een auto ter beschikking om naar een andere stad te rijden. Het openbaar vervoer is niet alleen duur, het houdt ook geen rekening met de tijdstippen waarop de lessen starten/eindigen.

Mensen in armoede ervaren elke vorming als **te duur**. Soms kan het bedrag dat nodig is om de bus te nemen niet gemist worden. Hoe laag de kosten ook zijn bij CBE, toch zijn er mensen die moeilijkheden ondervinden om ze te betalen. Bovendien vraagt een opleiding of cursus ook een **indirecte investering** (tijd, kinderopvang...) die voor hen vaak een extra hindernis vormt.

Toen het idee ergens begon te rijpen, stelde zich het probleem van een papierberg, die F met M-L aangepakt heeft:

- Mag ik zo'n opleiding wel doen met mijn uitkering?
- Welke papieren moeten daar voor in orde zijn? ik moet het officieel aanvragen en toestemming krijgen...

Mensen in armoede hebben **behoefte aan maatwerk** (inhoudelijk), en dus aan opleidingen die vertrekken van hun (leer)noden en interesses, en rekening houden met hun visie op levenskwaliteit. Soms volgt men een opleiding vanuit het arbeidsmarktperspectief, maar dat hoeft niet noodzakelijk zo te zijn.

Mensen in armoede kunnen zich vaak niet langdurig engageren om een cursus/vorming te volgen. Een module van 40 uur is te lang. Mensen in armoede zijn omwille van slechte levensomstandigheden vaker ziek dan gemiddeld en **halen daardoor niet het vereist aantal uren aanwezigheid**. Uitgerekend die mensen die het hardst nodig hebben, haken sneller af.

Mensen in armoede weten niet van het bestaan af van vormen van het CBE. Het **aanbod is onvoldoende bekend** bij mensen in armoede. De drempel naar cvo's is nog groter omdat de populatie vooral bestaat uit middenklassers. Mensen in armoede vinden hier moeilijk aansluiting.

Mensen in armoede leven in een kluit van problemen. Zij leven van dag tot dag. Een cursus is meestal niet prioritair in hun leven. Een nieuwe dagdagelijkse tegenslag ontnemt snel de motivatie om naar de les te gaan. In tegenstelling tot wat de vooroordelen zeggen, hebben mensen in armoede het gevoel nooit 'tijd' te hebben. Zij moeten vaak woekeren met de beschikbare tijd. Voor mensen in armoede is het een **hele opgave om regelmatig naar de les te komen**.

"Ik voelde mij onmiddellijk goed in de groep. Iedereen heeft zijn bagage, ik heb dat daar allemaal vrij snel kunnen verwerken, ik ben daar goed opgevangen. Onze groep betekent heel veel voor mij, ik ben daar wreed op mijn gemak, ik ga van huis en ik kom toe in een thuis"

Mensen in armoede voelen zich veiliger in een **kleine, vertrouwde groep**. In een kleine groep, bij voorkeur bekenden, durven zij zich meer bloot te geven. Anderzijds leven veel mensen in isolement. Wanneer zij in een groep terechtkomen, weten ze niet hoe zich te gedragen.

Voor mensen die in een instelling hebben gezeten: veel werd voor hen gedaan, waardoor ze veel dagdagelijkse dingen nooit leerden. Wanneer deze mensen dan op hun 18de er alleen voor staan, zijn zij juist **niét zelfredzaam**.

4 Concrete tips en aanbevelingen²

Ten aanzien van aanbieders:

- **Zorg voor maatwerk.** Als we luisteren naar mensen, komen we te weten wat ze nodig hebben. Het maatwerk kan betrekking hebben op de plaats waar de lessen doorgaan (bijv. in het lokaal van een vereniging i.p.v. in een opleidingscentrum), het lesmoment dat voor de mensen het best past, het leertempo, de inhoud (vertrekkende van de interesses en noden van de mensen, vanuit de confrontatie met een probleem naar vaardigheden en kennis...) en de duur van de opleiding (liefst kortlopende modules: lange modules vragen het soort lange-termijnengagement dat bij mensen in armoede moeilijk ligt). Bouw mogelijkheden in om te falen en te herkansen. Als aanbieders samenwerken, kan dat ook mogelijkheden bieden tot diversifiëren van het aanbod.
- **Werk aan een vertrouwensrelatie met mensen in armoede.** Dat kan door het aanbieden van voorzorg (bijv. aanbod bekend gaan maken op vindplaatsen, hulp bij inschrijvingen e.d.) en nazorg (bijv. opvolging en begeleiding van en bij de studie, eventueel bij overgang naar werk) en door een verbindende grondhouding. Kennis over en inzicht in armoede zijn in dit opzicht een belangrijke factor voor aanbieders.
- **Werk aan het versterken** van de competenties, het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van mensen in armoede. Dat zal het leerproces en –resultaat ten goede komen. Betrek eventueel een ervaringsdeskundige om te bekijken hoe dat best wordt aangepakt. Spreek mensen aan op hun talenten en ervaringen.
- **Beperk de kosten** tot het noodzakelijke of ga op zoek naar kortingssystemen of terugbetalingen via OCMW, UiTPAS...
- **Werk samen** met organisaties en verenigingen waar mensen in armoede over de vloer komen rond informeel leren. Breng mensen samen en stimuleer het ‘leren van elkaar’. Benut leerkanalen die zich daar stellen en werk verder vanuit dat punt. Als een klimaat ontstaat waarin “leren” ook explicieter een plaats krijgt, kan de link met educatieve programma’s (cursus, e.d.) organisch groeien, inspelend op vragen in de werking. Zo worden drempels naar formeel leren verlaagd.
- **Heb extra aandacht voor een open houding**, een open deur, een centrum waar ook mensen in armoede zich welkom voelen. En blijf het aanbod herhalen – mensen zullen deelnemen als ze er zelf klaar voor zijn.

Ten aanzien van organisaties / vzw's:

- Blijf **zelf leermomenten, vormingsmomenten aanbieden** vanuit de vereniging / organisatie, zowel intern als extern, zowel formeel als informeel (cf. krachtenbiedende ruimte, informele leerkanalen, beroep doen op sterktes en ervaring van mensen in armoede, ambassadeurfunctie...).
- **Blijf inspanningen doen rond toeleiding** in samenwerking met de lokale actoren (informerende, begeleiden, motiveren en stimuleren van mensen in armoede, vorming/nascholing lesgevers CBE).

---

² We verwijzen in deze context ook graag naar de conceptnotacultuureducatie ‘Doorgroeien in cultuur’

- **Werk mee aan het installeren van contact** tussen opleidingscentra en je eigen werking (bijv. medewerkers CBE en andere aanbieders uitnodigen op activiteiten).
- Ga met je doelgroep **op zoek naar het gepaste aanbod en vraag het maatwerk aan**.
- **Stel je ruimtes en je werking open voor de opleiders**. Het creëren van leerkansen in een gezamenlijk project. Laat bijv. de eerste les van een cursus in eigen lokaal plaatsvinden.
- Werk aan de verspreiding van **goede praktijken**.

Ten aanzien van de Vlaamse overheid:

- Zorg voor een **middenkader met structurele oplossingen** voor voor- en nazorg (toeleidingstrajecten, leerloopbaanbegeleiding...) en randvoorwaarden (vervoer, kinderopvang...).
- Zorg voor een **structurele oplossing voor maatwerk** (flexibele aanvraag mogelijk maken, kleine groepen met onregelmatige aanwezigheid mogelijk maken)
- We pleiten voor een **afschaffing van elke vorm van inschrijvingsgeld** voor kwetsbare doelgroepen, in combinatie met een zo efficiënt mogelijk kortings- en terugbetalingssysteem.
- Voorzie **incentives** voor maatwerk voor mensen in armoede (en oefen controle uit of het al dan niet georganiseerd wordt), maar ook voor doelgroepen (gekoppeld aan voorwaarden), om tegemoet te komen aan de indirecte kost van participatie aan opleidingen.
- De overheid **stimuleert en faciliteert de opleidingscentra om intensiever samen te werken met organisaties die werken met mensen in armoede**, en om te werken met **ervaringsdeskundigen** indien wenselijk. Naast de mogelijkheid van contractwerk en het decretaal erkende en gefinancierde klassikale aanbod **erkent en financiert de Vlaamse overheid decretaal de G-coach (geletterdheidscoach)** als een specifieke onderwijsvorm/methodiek. Het huidige decretaal gefinancierde groepsaanbod laat deze noodzakelijke aanpak niet toe en is vaak nog te hoogdrempelig en te weinig op maat. Ook het regelgevend kader dient te worden afgestemd op de begeleiding van formele én informele leerkansen door opleidingscentra én organisaties die werken met mensen in armoede
- Het leeraanbod integreren in de organisaties die werken met mensen in armoede vraagt afstemming en maatwerk, wat zich o.a. vertaalt in extra overleg, ontwikkeling en voorbereiding. Daarvoor vragen we **tijd en ruimte, zowel binnen de armoedeorganisaties als binnen de opleidingscentra**.
- We zien hierin ook een vraag naar een **beleidsdomeinoverschrijdend structureel kader**. In het bijzonder sluiten de beleidsdomeinen onderwijs en welzijn een samenwerkingsakkoord om meer leerkansen te creëren voor mensen die armoede en sociale uitsluiting ondervinden en trekken ze hiervoor de nodige middelen uit.

Een eerste belangrijke keer dat ML 'doorverwezen' werd naar een opleiding, was vanuit het OCMW naar basiseducatie toen ze twintiger was. Haar assistente is toen regelmatig mee tot aan de klas geweest en bood intensieve ondersteuning. In het cbe zelf was het ook belangrijk dat telkens opnieuw herhaald werd dat je fouten mocht maken, dat het beter was om iets te proberen (schrijven, zeggen, opzoeken,...) dan om het niet te doen.